

BOSEŇ, okr. Mladá Boleslav, Středočeský kraj

Středověký hrad Valečov s přilehlou sídelní aglomerací

14.–19. století

Význam: Jeden z nejrozsáhlejších středověkých skalních hradů v Čechách. S hradem souvisejí dvě předhradí a zaniklé skalní městečko.

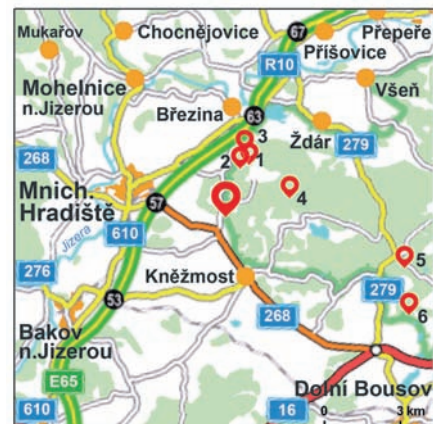
Historie: *Hrad založili páni z Valečova, kteří se v písemných pramenech objevují poprvé v l. 1316–1318 v souvislosti s pleněním statků Voka z Rotštejna. V období husitských válek hrad představoval významný rezidenční a opěrný bod předních husitských hejtmanů Bartoše a Bernarda z Valečova. Na *předhradích byl v této době umístěn tzv. menší Tábor orebitských husitských vojsk. O významném postavení bratří z Valečova svědčí nejen jejich úzký vztah k Janu Žižkovi, ale také skutečnost, že jim byl svěřen hrad Valdštejn poté, co jej r. 1424 orebité dobyli.

V r. 1426 vytáhli proti Valečovu Pražané v čele s Hynkem z Valdštej-

na; výsledek tohoto tažení však není znám. Další vojenskou akci proti Valečovu vedl v r. 1439 Jindřich Děčínský z Vartenberka. Hrad byl dobyt a vypálen, a to včetně „srubů valečovských“ – zřejmě části přilehlého městečka a vojenského ležení na předhradích. V r. 1452 se již opravený hrad opět nacházel v rukách Jana z Valečova. V r. 1468 bylo valečovské panství popleněno lužickými křižáky, ale samotnému hradu se tyto události nejspíše vyhnuly. Po vymření pánů z Valečova r. 1481 hrad střídal majitele a v 16. století byl rozdělen mezi dva vlastníky z rodu Vančurů z Řehnic. Toto rozdělení přetrvalo i v následujícím období, kdy se Valečov nacházel v majetku Kapounů ze Svojkova, jimž byl v r. 1622 zkonfiskován. V r. 1623 přešel hrad do rukou Albrechta Eusebia z Valdštejna, který jej zanedlouho prodal.

↑ Do skály vytesaná obydlí ve skalním městečku. Foto Z. Kačerová, 2014.

□ Plán lokality podle Chotěbor 1986; upravili Č. Čištěcký a M. Kuna.

Již za Albrechta z Valdštejna byl hrad připojen k Mnichovu Hradišti, ztrácel význam a pustl.

Zaniklé skalní městečko, známé pod názvem Valečovské světničky, vzniklo nejspíše již ve středověku jako součást hospodářského zázemí hradu, a to podle jednotného plánu zástavby, která se převážně připojovala k obvodovému opevnění. Tato nejstarší doložená fáze sídliště mohla být poničena při dobývání Valečova v r. 1439; skalní městečko však (pokud vůbec) neosiřelo nadlouho.

Asi již na konci 50. let 15. století zde byly vystavěny původně provizorní obytné objekty příslušníků vznikající církve českých bratří, jejichž učení byli nakloněni nejen Vaněk Valečovský z Kněžmostu, ale také další majitelé Valečova, Samuel a Jiřík z Hrádku. Je pravděpodobné, že tato tolerance ze strany majitelů hradu přetrvávala i později, neboť Jiřík Vančura z Řehnic, majitel Valečova v l. 1543–1554, a jeho vnuk Bedřich byli členy Jednoty bratrské. Obdobné smýšlení je pak možné vysledovat i u dalších majitelů hradu, Kaplířů ze Sulevic či Kapounů ze Svojkova. Českobratrská církevní komunita tak mohla tuto lokalitu v důsledku měnících se poměrů v regionu s různou intenzitou využívat do r. 1621.

Nejmladší horizont osídlení aglomerace se spojuje s bezejmennou osadou tzv. skaláků, která byla úředně vyklizena 5. října 1892.

Popis: Hradní komplex, sestávající z hradu (A), dvou předhradí (B) a zaniklého skalního městečka (C), byl založen na skalnatém jazykovitém ostrohu nad vsí Boseň u Mnichova Hradiště v nadmořské výšce 293 m. Hradní jádro tvořily v zásadě tři řady

skalních bloků. Největší význam měl prostřední skalní útvar (**D**), rozpadající se do čtyř samostatných částí, který posloužil jako staveniště obou hradních paláců (**E–F**). Tento skalní masiv byl protkán množstvím prostor, kterými procházela cesta na horní plošinu. V západní části hradního jádra vznikl tzv. starý palác (**E**), v jehož konstrukcích se kromě částí zalámaných do pískovce uplatnilo zejména dřevo. Tzv. nový, kamenný palác (**F**), vystavěný ve východní části skalního masivu, vznikl

podobně jako starý palác již před požárem hradu v r. 1439.

Svou dnešní podobu získala stavba ale patrně až při opravách hradu ve 40. letech či na počátku 50. let 15. století. Součástí vybavení prvního patra nového paláce byly kromě krbu také dva do současnosti patrné převéty (toalety). Některá z oken osvětlujících interiéry paláce byla opatřena sedátkem. Poslední patro palácového objektu vzniklo až v rámci další stavební fáze, datovatelné do 16. století. Nemalého využití se dočkala také

skalní žebra kopírující hradní jádro na severní a jižní straně, do nichž byly zalámany další prostory (**G** a **H**). Tyto skalní útvary neplnily po řadě úprav pouze funkci obrannou či obytnou, ale také hospodářskou a provozní. Jedna z prostor v jižním skalním žeburu obsahuje například tesaný lahvovitý zásobní objekt, v jehož okolí se koncentrovalo několik dalších, zejména hospodářských a provozních staveb. Celý areál hradního jádra, včetně vystupujících skalních bloků, byl v pozdním středověku a v časném novověku postižen řadou úprav, které souvisely zejména s rozdělením hradního areálu mezi více majitelů.

Na dvou předhradích (**B**), která byla k hradu připojena patrně dodatečně, se odehrávaly hospodářské aktivity spojené s provozem hradu a přilehlého skalního sídliště. V období pozdního středověku a novověku zde vznikla řada obytných objektů s kachlovými kamny a pálenou střešní krytinou, ale též stavby, u nichž se v širší míře uplatnily dřevohlinité konstrukce, po kterých zůstaly dochovány četné úlomky přepálené *mazanice. V době rozdělení hradu představovala obě předhradí společně užívaný prostor. Na povrchu dnes nejsou patrné žádné stopy jejich zástavby.

Skalní městečko, tradičně nazývané Valečovské světničky, je od hradního areálu odděleno nedokončeným šíjovým příkopem (**N**). Rozkládá se na ploše 1,5 ha a jeho jednotlivé objekty jsou částečně nebo zcela vytesány do měkkého pískovce. Doposud bylo v terénu identifikováno 89 objektů nebo jejich pozůstatků, povětšinou formovaných dlouhodobým využíváním v období středověku a novověku (některé z nich tak vykazují stopy

složitějšího stavebního vývoje). Plán lokality ukazuje polohu tesaných obytných (**plná značka**) a hospodářských (**kroužek**) objektů. S ohledem na nálezy mazanice v prostoru městečka je možné předpokládat, že nejen jednotlivé do pískovce zalámané objekty byly opatřeny nadzemními dřevohlinitými partiemi, ale že další domy obdobné lehčí konstrukce mohly minimálně zčásti tvořit samotnou zástavbu valečovského městečka. Kromě šíjového příkopu (**N**) bylo městečko chráněno strmými skalními stěnami se zajištěnými průrvami (**J**). Je velmi pravděpodobné, že někdejší opevnění bylo, podobně jako na dalších lokalitách obdobného charakteru, doplněno také fortifikačními prvky schopnými vedení tzv. aktivní obrany, především *baštami.

Na základě vyhodnocení charakteru a vzájemného vztahu dochovaných pozůstatků jednotlivých obydlí bylo možné vymezit tři základní horizonty využití této části lokality. Prozatím nejstarší osídlení spadá do období středověku. V této etapě se plánovitá zástavba městečka (**K**) v podobě jedno- a dvouprostorových domů, z nichž některé dosahovaly úrovně prvního patra, připojovala k obvodovému opevnění. Zřejmě návaznost jednotlivých domů na obvodovou fortifikaci

➤ Hradní jádro od západu. Foto Z. Gersdorfová, 2014.

➔ Výhled z interiéru obydlí skalního městečka, využívaného až do konce 19. století. Foto Z. Kačero-
vá, 2014.

umožňuje formulovat hypotézu, že sídliště bylo založeno jako jeden logický celek.

V 16. století se domy, částečně zalámané do skalního podkladu, rovněž koncentrovaly podél obvodové fortifikace, avšak další zástavba zaujala také vnitřní prostor aglomerace a na severozápadní straně lokality (**L**) vznikla část objektů i mimo někdejší opevněnou plochu. V tomto horizontu osídlení převládal na lokalitě dvojdílný dům s větší obytnou prostorou v zadní části a obslužnou místností při vstupu. Některé z domů vykazují stopy po možném členění na více pater; této úpravy se dočkalo také několik starších skalních prostor.

V 19. století byly využívány či upravovány starší středověké a novověké objekty a vznikala i nová obydlí, zalámaná zcela nebo částečně do pískovcových skalních útvarů. Většinu usedlostí (**M**) této doby představovaly dvoj- a trojdílné domy s různorodým bezprostředním hospodářským zázemím, uspořádaným kolem dvorku. Některé z těchto domů byly jednopodlažní, doplněné roubenou konstrukcí.

Valečovské světničky byly různým způsobem využívány, upravovány a opakovaně „vyklízeny“ také v průběhu 20. století. [jhl]

Literatura: Chotěbor 1980; 1986; Sedláček 1997a; Gabriel a kol. 2007; Podroužek – Gabriel 2007; Durdík 2009.

Navigační bod: N 50°30'39.35", E 15°01'31.90" (vstup od severozápadu).

Přístup: Z parkoviště u rozcestníku „Pod Valečovem“ po turistické značce k hradu.

Rizika: Hradní komplex byl založen na členitém pískovcovém skalním útvaru. Přesto je dobře přístupný – v podstatě celoročně. Při vzrostlé vegetaci mohou být některé části městečka hůře přehledné.

Okolí: [1] Dneboh (MB), skalní hrad Klamorna: N 50°31'40.69", E 15°02'02.81" (2,0 km).

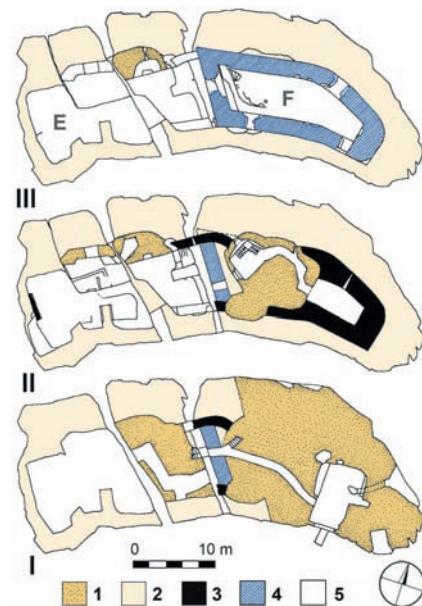
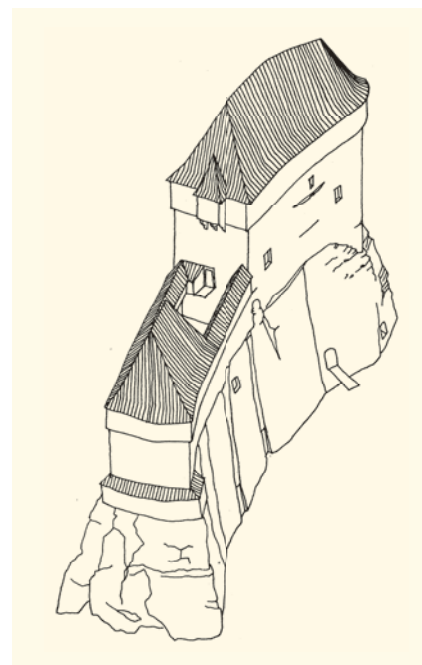
[2] Dneboh (MB), pravěké a raně středověké hradiště Hrada: N 50°31'49.78", E 15°02'06.45" (2,3 km).

[3] Dneboh (MB), zřícenina hradu Drábské světničky: N 50°31'52.61", E 15°01'54.18" (2,4 km).

[4] Branžež (MB), zřícenina hradu Hynšta: N 50°31'20.60", E 15°03'52.80" (3,0 km).

[5] Podkost (JC), hrad Kost: N 50°29'24.63", E 15°08'06.54" (8,0 km).

[6] →Vesec u Sobotky (JC), pravěké a raně středověké hradiště Poráň a pravěká obřadní jeskyně (8,2 km).

↗ Kresebná rekonstrukce palácového bloku hradu Valečova v podobě z poloviny 15. století. Podle Chotěbor 1986.

→ Půdorys starého a nového paláce. I: Suterén; II: přízemí; III: první patro. 1: Řez skálou s vylámanými prostory; 2: skalní blok; 3: starší zdivo; 4: mladší zdivo; 5: interiér starého paláce. Podle Chotěbor 1986.

Archeologický atlas Čech

Vybrané památky od pravěku do 20. století

Archaeological Atlas of Bohemia

Selected sites from prehistory to the 20th century

Martin Kuna

a kolektiv:

Alžběta Danielisová, Dagmar Dreslerová, Jan Hasil,
Josef Hložek, Michaela Langová, Jan Mařík,
David Novák, Čeněk Čísecký, Zuzana Kačerová,
Eva Čepeláková, Judita Korteová, Dana Křivánková,
Petra Maříková Vlčková, Zdeněk Mazač, Jitka Říhová

Překlad resumé David J. Gaul

Revize překladu Zuzana Maritzová, Petra Maříková Vlčková

Vydal

Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.,

Letenská 4, 118 01 Praha 1

a

Nakladatelství Academia, Středisko společných činností

AV ČR, v. v. i., Vodičkova 40, 110 00 Praha 1,

s podporou programu NAKI Ministerstva kultury ČR

Redakce neperiodických tisků

(Archeologický ústav AV ČR, Praha) Filip Laval

Fotografie na obálce Zuzana Kačerová

Logo AMČR Petr Kincl

Obálka, grafická úprava, sazba a zlom Zdeněk Mazač

Tisk Těšínská tiskárna, a.s.,

Štefánikova 1828/2, 737 01 Český Těšín

Vydání druhé, 2015

Ediční číslo 11779

ISBN 978-80-87365-82-3 (Archeologický ústav AV ČR, Praha)

ISBN 978-80-200-2526-5 (Academia)

Objednávky – Orders – Bestellungen:

Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.,

Letenská 4, 118 01 Praha 1, Česká republika

Fax: +420 257532288, knihovna@arup.cas.cz

Knihu můžete zakoupit v síti knihkupectví Academia,

na www.academiaknihy.cz nebo v knihovně

Archeologického ústavu AV ČR v Praze.